

NAAR EEN FLEXIBELE ONDERWIJSORGANISATIE

Rede

uitgesproken op 9 september 1985
bij de opening van het
Academisch Jaar 1985/1986

door

dr. Th.H.J. Stoelinga
voorzitter van het bestuur van
de stichting Instituut voor Hoger
Beroepsonderwijs Amsterdam i.o.

ingeleid door

de voorzitter van
het College van Bestuur
van de Landbouwhogeschool
ir. P. van der Schans
met een toespraak

getiteld

COUNT YOUR BLESSINGS

COUNT YOUR BLESSINGS

door

ir. P. van der Schans

Count your blessings

Het gaat weer beter met het hoger onderwijs in Nederland.

De mensen beginnen weer te geloven in de betekenis van wetenschappelijk onderzoek en hoger onderwijs voor de sociale en economische ontwikkeling van de samenleving.

Het aantal werkzoekende afgestudeerden van de hogere technische en agrarische scholen daalde in het afgelopen jaar met 34%, respectievelijk 14%. Ondanks het feit, dat het jaarlijks aantal afgestudeerden aan de Landbouwhogeschool in 4 jaar bijna is verdubbeld, is het aantal werkzoekende Wageningse ingenieurs niet gestegen.

Zes jaar geleden schreef ik een artikel voor het Landbouwkundig Tijdschrift met als titel "Afslankend groeien - Opgave voor de Landbouwhogeschool in de jaren tachtig-".

In dat artikel werd een creatieve inspanning van de hogeschoolgemeenschap bepleit om de stagnerende rijksbijdrage uit de begroting van het ministerie van Landbouw en Visserij aangevuld te krijgen uit andere bronnen.

Wij weten nu, hoe het tot 1985 is gegaan. Voor de universitaire instellingen gezamenlijk werd voor de periode 1978 tot 1983 de rijksbijdrage (ook wel eerste geldstroom genoemd) gefixeerd. In het jargon heette het, dat in 1978 de reële nullijn ging gelden.

Voor de Landbouwhogeschool werkte dit uit in de + 10% lijn.

Later werd voor de periode 1983 tot 1988 door de operatie Taakverdeling en Concentratie voor het wetenschappelijk onderwijs als geheel een reële vermindering van de eerste geldstroom

voor personele lasten gerealiseerd van 8,3% op jaarbasis. Voor de Landbouwhogeschool bleef die vermindering beperkt tot 4,5% van de rijksbijdrage.

De Landbouwhogeschool zag desalniettemin kans de omvang van het onderzoek, gefinancierd uit de eerste geldstroom, tussen 1980 en 1985 te laten toenemen met ongeveer 100 mensjaren. Het onderzoek, gefinancierd uit andere inkomsten dan de rijksbijdrage, steeg in diezelfde periode met nog iets méér dan 100 mensjaren.

Het aantal wooneenheden, dat door de Stichting Studentenhuisvesting wordt beheerd, verdubbelde op kosten van de begroting van het departement van Volkshuisvesting sinds 1978 tot ongeveer 4600.

Ook in de tweede helft van de jaren tachtig zal het beleid gericht moeten zijn op afslankende groei, vernieuwing, kwaliteits-handhaving en bescherming en koestering van de jonge en edele delen van het levende organisme, dat de faculteit der landbouwwetenschappen behoort te zijn.

Dat zal in de eerste plaats moeten gebeuren door uitbreiding van het aantal hoogleraren. Op dit moment hebben wij middelen voor 20 hoogleraarsplaatsen méér dan zijn vervuld. De hoogleraren-wp ratio is nergens zo laag als in Wageningen, nl. 1 op 8,7, terwijl voor het gemiddelde voor alle instellingen wordt gestreefd naar een verlaging tot 1 op 7 rond de eeuwwisseling.

Er is dus alle reden voor, de demotiverende tendensen, die het gevolg zijn van vrees voor krimp van vakgroepactiviteiten, die door sommigen uit het kroondocentenplan wordt afgeleid, krachtig tegen te gaan.

Vanaf 1986 zal er een nieuwe categorie van leden van de hogeschoolgemeenschap worden gevormd: de assistenten in opleiding. De Landbouwhogeschool richt zich erop er over vier jaar 300 te hebben. Dit komt overeen met een onderzoekproduktie van 225 mensjaren, omdat de aio's 75% van hun tijd aan onderzoek zullen besteden.

Een deel van deze onderzoekproduktie zal gebruikt moeten worden om te voldoen aan de behoeften van vakgroepen, zoals die in het capaciteitsplan tot uitdrukking komen. Voor zover de aanstelling van aio's daarvoor niet hoeft te worden benut, zullen zij gezamenlijk een verdere groei van het aan de Landbouwhogeschool uitgevoerde onderzoek kunnen bewerkstelligen.

Groei, vernieuwing en kwaliteitshandhaving zullen voorts in toenemende mate moeten worden bereikt door mobilisatie van de deskundigheid die aanwezig is bij andere universiteiten en hogescholen, bij de buitenuniversitaire instituten voor landbouwkundig onderzoek en bij de niet-wetenschappelijke instellingen voor landbouwonderwijs.

De ruimte voor de aanstelling van meer hoogleraren en aio's en voor de aantrekking van deskundigen van buiten zal moeten resulteren in een goed gebruik van nog bestaande ruimte, in natuurlijk verloop, in een evenwichtig capaciteitsverdelingsbeleid en ten slotte in een toenemende inzet van vast formatiepersoneel voor de uitvoering van projecten, die uit andere bronnen dan de rijksbijdrage worden gefinancierd.

Beter dan tot dusver zal duidelijk moeten worden, dat deregulering inhoudt, dat de vakgroepen hun ontwikkeling hoofdzakelijk in eigen hand kunnen hebben en dat de bestuursorganen van het top- en van het middenniveau zich voornamelijk kunnen

bepalen tot een voor de vakgroepen voorwaardenschappend beleid.

De invoering van de WWO'84 zal moeten leiden tot een versterking van de bestuurskracht en een vergroting van de slagvaardigheid en doelmatigheid. Hierdoor zal een groter deel van het personeel zich kunnen wijden aan directe taken op het terrein van onderwijs, onderzoek en maatschappelijke dienstverlening.

Van de Wet Universitaire Bestuurshervorming zal de verworven geëngageerdheid van de leden van de hogeschoolgemeenschap moeten worden bewaard.

Bij invoering van de WWO'84 mag onbewogen afstandelijkheid niet de plaats gaan innemen van de vergrote persoonlijke betrokkenheid die door de WUB in 1970 mogelijk is gemaakt.

Naar buiten toe zal duidelijk moeten zijn, dat de afslankende groei van de hogeschool in de naaste toekomst vooral betrekking zal hebben op internationalisering en op sterkere verankering van de positie van de Landbouwhogeschool in het geheel van de landbouwonderwijsvoorzieningen in Nederland.

Het ligt voor de hand, dat daarbij de gang van zaken rondom de beslissing van de Hogeschoolraad over de wetenschappelijke landbouwpropaedeuse in Leeuwarden niet voor herhaling vatbaar is, wel voor herziening.

Overigens houd ik het ervoor, zolang het tegendeel niet is gebleken, dat deze beslissing van de Hogeschoolraad geen symptoom was, maar een incident, voortkomend uit de neiging, die wij als Wageningers hebben om gerechtvaardigd zelfvertrouwen te overdrijven tot behoudzuchtige zelfgenoegzaamheid. Wij kunnen namelijk slecht aanvaarden dat ook buiten Wageningen wel eens iets wordt bedacht wat goed kan zijn voor anderen en voor onszelf.

Landbouwhogeschool: Count your blessings.

Vijf jaar geleden voorspelde ik, dat het afscheid van de toen 70-jarige professor Hofstee voor hem de overgang van de 70-urige naar de 60-urige werkweek zou inhouden.

Onlangs trad Hofstee voor de laatste keer op als promotor.

Ongeveer terzelfdertijd stuurde hij het College van Bestuur zijn wetenschappelijke produktie van de laatste 5 jaar. Dat was een stapel publikaties van ongeveer 15 cm. Hij dankte de Landbouwhogeschool voor het beschikbaar stellen van faciliteiten.

Hofstee behoort naar mijn gevoel binnen de hogeschoolgemeenschap minder uitzondering dan norm te zijn.

Van mij mogen zo nog vele medewerkers de Landbouwhogeschool formeel verlaten met pensioen- of VUT-regeling of zelfs gebruikmakend van het Sociaal Beleidskader van de TVC, als ze materieel maar bij ons blijven.

De Landbouwhogeschool mag zich daarom zeker wel wat moeite geven om de gewenste levensvervulling van de leden van de hogeschoolgemeenschap aan te passen aan de individuele behoeften, zoals die in de verschillende levensfasen tot uiting komen.

Wij kunnen daarbij, denk ik, wat leren van de flexibiliteit van de Japanners, die gewend zijn aan het systeem van levenslange werkgelegenheid in één bedrijf of instelling.

Dames en Heren,

Per 1 oktober zal ik de Landbouwhogeschool voor 4 jaar verlaten om leiding te gaan geven aan de nieuwe Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU).

Ik weet, dat de 13 instellingen van wetenschappelijk onder-

wijs en onderzoek mij vooral ook daarom hebben gevraagd, omdat zij menen, dat aspecten van de Wageningse aanpak aanbevelenswaardig zijn voor alle universiteiten en hogescholen.

Alleen al om aan die verwachtingen te kunnen voldoen, zal het noodzakelijk zijn, dat ik ook na 1 oktober contacten blijf onderhouden met de Landbouwhogeschool.

Mijn vrouw en ik zullen ons in elk geval verbonden blijven voelen met de hogeschool, die ons 7 jaar geleden als vanzelfsprekend in haar gemeenschap heeft opgenomen.

De Landbouwhogeschool heeft in de geschiedenis van het Nederlandse landbouwonderwijs sinds de jaren zestig met vrucht gefunctioneerd, mede door verruiming van de plaatsing van landbouwkundigen buiten de landbouw in enge zin en door verbreding van haar studie- en onderzoekpatroon naar terreinen als huis-houdkunde, levensmiddelentechnologie, humane voeding, milieu-beheer, moleculaire wetenschappen en landschapsarchitectuur.

In de komende jaren zullen voortgaande groei en vernieuwing mede nodig zijn om meer onderwijselementen te kunnen aanbieden aan mensen die daaraan behoefte hebben zonder dat zij zich willen voorbereiden op een volledig diploma van de eerste en tweede fase van de Landbouwhogeschool.

Hogeschoolraad en College van Bestuur hebben Dr. Stoelinga, oud-voorzitter van de hbo-raad, oud-beleidsadviseur van het college, lid van de evaluatiecommissie WUB en voorzitter van het Bestuur van de Amsterdamse Stichting Instituut voor Hoger Beroepsonderwijs, bereid gevonden hierop zijn visie te geven.

Het woord is thans aan Dr. Stoelinga om met het uitspreken van een rede, getiteld "Naar een flexibele onderwijsorganisatie", het academisch jaar 1985/1986 te openen.

NAAR EEN FLEXIBELE ONDERWIJSORGANISATIE

door

dr. Th.H.J. Stoelinga

In de afgelopen jaren heeft zich een aanzienlijke verschuiving voorgedaan in de beleidsvraagstukken waarvoor het hoger onderwijs is geplaatst. In de jaren zeventig richtte de aandacht zich nog vooral op de uitbreiding van de capaciteit zowel kwantitatief als kwalitatief en op de structuur en het stelsel van hoger onderwijs. Sedert de invoering van de Wet Tweefasenstructuur, de behandeling van de Wet HBO en de indiening van het wetsvoorstel W.W.O. 1984 komt het accent in toenemende mate te liggen op de vraag hoe onder sterk gewijzigde economische en sociale omstandigheden het beste ingespeeld kan worden op de individuele en maatschappelijke onderwijsbehoefte. In tal van publicaties is dit thema reeds belicht en zijn suggesties voor oplossingen aangedragen. Ook de Landbouwhogeschool heeft zijn bijdrage geleverd tijdens het symposium ter gelegenheid van de 67ste dies natalis in maart j.l.. Onder de titel "De Landbouwhogeschool in 1999" is een voorschot genomen op de toekomst en is door verschillende sprekers een beeld geschetst van de te verrichten taken en van de organisatie van het onderwijsaanbod.

Waar gaat het precies om? Na een lange periode van expansie staat het hoger onderwijs vrij abrupt voor een keerpunt en zal het zich moeten instellen op grote veranderingen in het komende decennium. Voor deze veranderingen zijn drie oorzaken aan te wijzen. In de eerste plaats heeft de economische crisis geleid tot drastische inkrimpingen van het budget voor het hoger onderwijs. De gevolgen daarvan ondervinden we thans aan den lijve en deze zullen in de naaste toekomst niet minder worden. In de tweede plaats zullen demografische factoren binnen enkele jaren leiden tot een aanzienlijke daling van de instroom van het aantal studenten. In combinatie met het effect van de kortere cursus- en inschrijvingsduur als gevolg van de invoering van

de tweefasenstructuur zal daardoor de omvang van de instellingen sterk afnemen. In de derde plaats zal de werkloosheid onder de afgestudeerden hoog zijn als gevolg van de economische teruggang. Deze drie factoren, bezuinigingen, vermindering van het studentenaantal en werkloosheid en de daarmee samenhangende veranderingen op de arbeidsmarkt zullen de ontwikkelingen van het hoger onderwijs en dus ook van de Landbouwhogeschool in sterke mate bepalen. Wij staan voor de uitdaging snel in te spelen op deze nieuwe situatie en de daaruit voortkomende nieuwe behoeften van samenleving en studenten en tegelijkertijd de kwaliteit van het onderwijs op een hoog peil te houden.

Met betrekking tot de relatie onderwijs-arbeidsmarkt wil ik nog het volgende naar voren brengen. De werkgelegenheidsvooruitzichten van afgestudeerden worden bepaald door de verhouding tussen de totale omvang van de groep van mensen met een opleiding voor bepaalde sectoren en het aantal arbeidsplaatsen voor afgestudeerden van die sectoren. De omvang van de groep in Wageningen opgeleide ingenieurs neemt de eerste jaren nog aanzienlijk toe doordat:

- de effecten van grotere deelname aan het wetenschappelijk agrarisch onderwijs van de laatste jaren volop merkbaar worden op de arbeidsmarkt;
- studenten en afgestudeerden nog steeds tot omvangrijke geboortejaargangen behoren;
- de deelname van afgestudeerde vrouwen aan het arbeidsproces sterk zal toenemen;
- er relatief weinig arbeidsplaatsen zullen vrijkomen door pensionering of sterfte (de effecten van VUT en ADV zijn buiten beschouwing gelaten).

Daar staat tegenover dat het aantal arbeidsplaatsen voor afgestudeerden eerder zal inkrimpen dan zich uitbreiden. Met name in

de publieke sector, de dienstverlening en het onderwijs ontstaat een groot overschot op de arbeidsmarkt. Aangezien afgestudeerden van Wageningen in toenemende mate in deze sectoren terecht komen, is het te verwachten dat ook voor hen de kansen op werkgelegenheid zullen afnemen. Het is zeer de vraag of de ontwikkelingen in nieuwe sectoren zoals de biotechnologie, de informatietechnologie en micro-processoren het verlies aan arbeidsplaatsen in de andere sectoren kunnen goed maken. De conclusie kan geen andere zijn dan dat op de korte en middellange termijn, de werkloosheid onder afgestudeerden nog zal toenemen.

De vraag die zich in dit verband voordoet is of het hoger onderwijs een bijdrage moet of kan leveren aan de vermindering van dit arbeidsoverschot door een toelatingsbeperking, daarmee het beginsel van hoger onderwijs voor velen prijsgevend. Mijn antwoord daarop is zonder meer: neen. In het kader van het onderwerp van vandaag zou het te ver voeren om uitvoerig op de redenen voor dit neen in te gaan. Ik wil ermee volstaan dat wij in Nederland, zoals in de meeste Westerse landen, in de jaren zestig en zeventig nadrukkelijk gekozen hebben voor een zo groot mogelijke deelname aan hoger onderwijs. De consequenties van dit beleid dienen ook nu aanvaard te worden, ook al geeft een opleiding in het hoger onderwijs niet meer automatisch recht op een daarmee corresponderende functie in het arbeidsproces en hoge betaling. Een deel van de afgestudeerden zal zich er bovendien op moeten instellen dat zij functies moeten aanvaarden op een lager niveau dan waarvoor zij zijn opgeleid.

De veranderde omstandigheden maken hervormingen van de programma's binnen w.o. en h.b.o. noodzakelijk. De instellingen

voor hoger onderwijs hebben de plicht ervoor te zorgen dat jongeren een optimale mogelijkheid geboden wordt om in het arbeidsproces te worden opgenomen. Daarom zullen naast de volledige diplomaprogramma's die wij thans kennen ook kortere programma's en afzonderlijke cursussen aangeboden moeten worden om de entree op de arbeidsmarkt te vergemakkelijken en betere carrièremogelijkheden te verschaffen. Er zullen verschuivingen optreden van opleidingen met een op een specifiek beroeps- of wetenschapsgebied gericht karakter naar de werkgelegenheidsperspectieven gering zijn naar opleidingen die zich richten op een breder beroepenveld. Aan de andere kant zullen er vele studenten zijn die uit het oogpunt van hun persoonlijke en/of maatschappelijke vorming zullen kiezen voor opleidingen waarmee ze weinig plaatsingsmogelijkheden op de arbeidsmarkt hebben. Voor hen zullen mogelijkheden geschapen moeten worden om tijdens of na hun studie korte beroepsgerichte cursussen te volgen om überhaupt in het arbeidsproces een plaats te kunnen krijgen. Er zal derhalve een flexibel onderwijsaanbod moeten komen om in te spelen op de veranderingen in de vraag van studenten, de veranderingen van de arbeidsmarkt en de veranderingen in prioriteiten van onderzoek en toepassingen daarvan als gevolg van nieuwe economische, maatschappelijke en technologische ontwikkelingen. De verbreding en differentiatie van de opleidingen in de eerste fase, die ik hier bepleit, beogen niet de bestaande programma's te vervangen. Het gaat er om naast de bestaande opleidingen algemene of kortere programma's en afzonderlijke cursussen aan te bieden, die een aantal basisvaardigheden ontwikkelen die de mogelijkheid verschaffen voor werk in een breder beroepenveld. Door middel van specifieke nascholingscursussen kan de kennis die nodig is bij de verdere beroepsuitoefening worden aangeleerd. Daarnaast zal men zich meer

moeten toeleggen op wederkerend onderwijs. Niet alleen de reeds genoemde specifieke nascholingscursussen en het bestaande post-academisch onderwijs zijn in dit verband van belang, maar ook bijscholingscursussen voor hen die hun opleiding reeds lang geleden hebben afgesloten of die na een onderbreking weer willen gaan werken. Daarnaast zijn er omscholingscursussen nodig voor hen die in hun oorspronkelijk beroep niet meer terecht kunnen en in een ander, al dan niet verwant beroep aan de slag kunnen, mits zij daarin voldoende zijn geschoold. Ten slotte moet in dit verband worden genoemd de mogelijkheid tot het ontwikkelen van contractonderwijs waardoor, naast het werkgelegenheids- en financieel voordeel voor de universiteit of hogeschool, ook een betere aansluiting van het eigen onderwijs op de arbeidsmarkt wordt mogelijk gemaakt.

In een stelsel van wederkerend onderwijs dat er vooral op gericht is mensen van uiteenlopende leeftijden voor te bereiden op beroepsuitoefening, zullen cursussen van verschillend niveau en verschillende tijdsduur moeten worden ontwikkeld. Bij een dergelijk flexibel systeem past geen uniform stelsel van diploma's met daaraan verbonden civiele effecten. De mogelijkheden moeten geboden worden om naast de bestaande diploma's dossier-diploma's uit te reiken gebaseerd op studiepunten, alsmede certificaten voor het afsluiten van bepaalde cursussen. De onlangs door de minister van Onderwijs en Wetenschappen gepubliceerde conceptbeleidsnota "Hoger Onderwijs, autonomie en kwaliteit. Een andere bestuurswijze", voorziet reeds in deze dossier-diploma's en certificaten.

De veranderingen gericht op differentiatie en flexibiliteit in de hier beschreven zin zullen grote gevolgen hebben voor de organisatie van het onderwijsaanbod, voor de interne organisatie-

structuur van de instellingen, voor de relatie tussen de instellingen en voor de verhoudingen tussen de overheid en de instellingen. Deze gevolgen impliceren o.a. een nauwe onderwijskundige samenwerking tussen instellingen voor hoger onderwijs op regionaal, sectoraal en landelijk niveau en een grotere vrijheid voor de instellingen om op basis van eigen prioriteiten hun taken op het gebied van onderwijs en onderzoek te verrichten. Deze grotere vrijheid bij de taakuitvoering houdt o.m. in, dat op het centrale niveau van de instelling wordt vastgesteld welke veranderingen in bestaande programma's worden aangebracht, welke programma's of onderdelen daarvan eventueel worden afgestoten en welke nieuwe programma's dienen te worden ontwikkeld.

Het ontwikkelingsperspectief dat ik hier in grote trekken heb geschetst zal u wellicht na alles wat hierover in de laatste jaren is gezegd en geschreven min of meer vertrouwd in de oren klinken. De kwestie waar het om gaat is in hoeverre de instellingen voor hoger onderwijs bereid en in staat zijn om in betrekkelijk korte tijd een flexibele onderwijsorganisatie zoals hier is aangegeven, op te bouwen. Daarbij moet nog in aanmerking worden genomen dat de gevolgen van de tweefasenstructuur nog niet duidelijk zijn en de evaluatie daarvan nog in volle gang is. Voorts zal op korte termijn de W.W.O. 1986 moeten worden ingevoerd en dienen verdergaande veranderingen in de structuur en organisatie van het wetenschappelijk onderwijs zich al aan via de zg. HOAK-nota, die overigens qua opzet heel duidelijk inspeelt op de geschetste ontwikkeling. Toegespitst op de Landbouwhogeschool doet zich de vraag voor in hoeverre het mogelijk is om vanuit de bestaande onderwijsorganisatie te groeien naar het gewenste flexibele en gedifferentieerde onderwijssysteem. Op die vraag wil ik nu nader ingaan.

Bij de invoering van de tweefasenstructuur heeft de Landbouwhogeschool gekozen voor een curriculumopbouw die niet alleen door zijn matrixorganisatievorm maar ook door zijn vele differentiatiemogelijkheden sterk afwijkt van het gangbare model. Er is gekozen voor een indeling van de eerste fase die voor alle 20 studierichtingen min of meer gelijk is, waarna de afgestudeerde met een afgeronde opleiding een volwaardige start in de maatschappij kan maken. Door een goed begeleidingssysteem en een intensivering van het onderwijs is het gelukt het studierendement - althans voor de eerste generatie studenten van de tweefasenstructuur - aanzienlijk op te voeren. Ongeveer 80% van deze studenten had na twee jaar het propaedeutisch examen gehaald. Daarnaast heeft het oriënterend karakter van de propaedeutische meer reliëf gekregen door de introductie van zg. oriënterende vakken, terwijl de definitieve keuze voor de studierichting pas aan het einde van het eerste jaar plaats vindt, waardoor ook de derde functie van de propaedeutische, de determinatie, beter uit de verf komt dan vroeger.

De indeling van het doctoraalprogramma biedt veel differentiatiemogelijkheden door het vrije keuze gedeelte dat ongeveer een derde van het curriculum beslaat. Naast het theoretische gedeelte is voorts een voorbereiding op de directe beroepspraktijk ingebouwd door middel van een stage van drie tot zes maanden. Door de grote keuzevrijheid en het daarmee verbonden grote aantal onderwijselementen is tevens het dossierdiploma geïntroduceerd, waarop de behaalde examenvakken worden vermeld.

Het is logisch dat een dergelijke fundamentele herprogrammering regelmatig moet worden geëvalueerd zowel op vormgeving en inhoud als op de mogelijkheid voor studenten om het programma binnen de daarvoor gestelde termijn ook daadwerke-

lijk te doorlopen. In de afgelopen twee jaar is dan ook een evaluatiesysteem opgezet dat het mogelijk maakt bijtijds correcties in de programma's aan te brengen. Een van de belangrijkste elementen hierbij is de handhaving van de kwaliteit van de opleiding, zodanig dat de afgestudeerde uit Wageningen nationaal en internationaal de concurrentie aan kan. Kwaliteitshandhaving op nationaal niveau zal mede moeten geschieden aan de hand van loopbaanonderzoeken van de eerste generaties afgestudeerden van de tweefasestructuur. Over het geheel genomen is deze kwaliteitshandhaving echter iets wat de Landbouwhogeschool in hoge mate zelf kan bepalen. Dit lijkt moeilijker met de internationale erkenning van de doctoraaldiploma's op het niveau van de "Masterdegrees" in de Angelsaksische landen. Dit is in hoge mate een formeel probleem en heeft vooral te maken met de totale studieduur van al het gevolgde onderwijs. De inhoud en het niveau van de studie spelen daarbij een meer ondergeschikte rol. Het is in dit verband erg belangrijk dat de Nederlandse overheid in internationale organen zoals de EEG en de UNESCO blijft vasthouden aan de gelijkwaardigheid van de oude en de nieuwe doctoraaldiploma's.

Plaatsen we de huidige onderwijsorganisatie van de Landbouwhogeschool tegenover het door mij geschetste toekomstbeeld dan is het duidelijk dat er al vele aanzetten tot die flexibele onderwijsorganisatie aanwezig zijn. In dit opzicht ligt de Landbouwhogeschool voor op tal van andere instellingen voor hoger onderwijs in Nederland. Het huidige systeem gaat echter nog uit van de voltijdse student die direct aansluitend op zijn v.w.o. een eerste fase programma volgt en daarmee in essentie nog een traditionele opleiding krijgt. Uiteraard zullen deze programma's ook in de toekomst het leeuwedeel van de opleidingen

in Wageningen uitmaken, maar er zullen andere programma's van uiteenlopende aard aan moeten worden toegevoegd. De consequenties van deze programma's voor de inrichting van het onderwijs zullen verstrekkend zijn.

In de eerste plaats zal het aanbod van onderwijselementen moeten worden uitgebreid. Dit betekent dat de lijn van de zgn. extensivering van het onderwijs in de eerste fase consequent moet worden doorgezet. Door de uitbreiding van het aantal onderwijselementen komt men automatisch uit bij een modulair onderwijssysteem. Door invoering van een puntensysteem in combinatie met het reeds bestaande dossierdiploma wordt aan de studenten in de propaedeutische en doctoraal fase een optimale keuze gelaten bij het samenstellen van hun programma. Ook het studierendement kan daardoor wat worden verhoogd doordat geen tentamens of examens behoeven te worden overgedaan bij verandering van studierichting. Van groot belang is voorts een goede studievoorlichting en -begeleiding bij het samenstellen van de onderwijspakketten i.v.m. de latere beroepsuitoefening. Tevens zullen er richtlijnen moeten komen voor de samenstelling van de onderwijsprogramma's waarmee in bepaalde gevallen aan een beroepskwalificatie moet worden voldaan.

Invoering van het modulensysteem kan voorts op den duur een vermindering van de onderwijslast voor de docent tot gevolg hebben. Het systeem leent zich nl. bij uitstek tot toepassing van onderwijstechnologie bij de kennisoverdracht. Door een combinatie van schriftelijk studiemateriaal en toepassing van de computer en audiovisuele middelen kan de kennisoverdracht gestandaardiseerd worden. Een tweede voordeel is dat de student voor een belangrijk deel zijn eigen tempo en leerroute kan bepalen. De introductie van deze nieuwe leermiddelen zal sterk worden

bevorderd door het cursusmateriaal dat binnen afzienbare tijd door de Open Universiteit op de markt zal worden gebracht. Door deze andere manier van kennisoverdracht krijgt de docent meer tijd beschikbaar voor begeleiding van studenten en programma-ontwikkeling en uiteraard voor onderzoek. Op deze wijze wordt ook een halt toegeroepen aan de toenemende onderwijsintensivering, die op den duur financieel niet meer kan worden opgebracht.

Een ander gevolg van de invoering van het modulensysteem is de mogelijkheid op goedkopere wijze cursussen en korte programma's samen te stellen voor doelgroepen waarover ik zojuist sprak. Deze kunnen worden opgebouwd uit bestaande en eventueel speciaal daarvoor ontworpen modules. Bij een bepaald puntenaantal kunnen deze cursussen en programma's worden voorzien van een certificaat. Studenten kunnen deze behalen gedurende hun studie in de eerste fase en daarna.

Uitwisseling van modules met andere instellingen voor hoger onderwijs kan leiden tot programmacombinaties die binnen de Landbouwhogeschool niet mogelijk zijn. Een student kan in zo'n geval in Wageningen blijven studeren en een deel van zijn onderwijspakket bij een andere instelling volgen. Ook kunnen instellingen met elkaar samenwerken bij het samenstellen van onderwijsmodules, waarmee van elkaars specifieke kennis wordt geprofiteerd. Tevens kan hiermee een kostenbesparing worden bevorderd. Een goed voorbeeld van een dergelijke vorm van samenwerking is de overeenkomst die de Landbouwhogeschool en de Open Universiteit onlangs hebben gesloten ten behoeve van het onderwijs in agrarische economie, voeding en huishoudwetenschappen.

Een breed en gedifferentieerd flexibel georganiseerd onder-

wijsaanbod in de eerste fase gaat uit van het zg. socratisch model waarop Quené en Wiegiersma doelden tijdens het symposium op de dies van de Landbouwhogeschool afgelopen maart. De inrichting van de tweede fase dient echter te verlopen volgens het technocratisch model. Dit houdt o.m. in dat de toelating beperkt is en geschiedt volgens strenge selectiecriteria. Hoewel van de oorspronkelijke plannen voor de tweede fase minder is overgebleven dan verwacht, zijn er toch nog voldoende mogelijkheden om onderzoekersopleidingen en gespecialiseerde beroepsopleidingen gestalte te geven. Allereerst kan de onderzoekersopleiding over enige jaren in Wageningen door ongeveer 300 "assistenten in opleiding" gevolgd worden. Het is de moeite waard om na te gaan in hoeverre deze opleiding omgevormd zou kunnen worden tot een doctoraatsprogramma naar analogie van de Amerikaanse Ph.D.-programma's. Op deze wijze kan o.m. het hoogwaardig wetenschappelijk niveau van de Nederlandse universiteiten worden veiliggesteld. Daarnaast zijn er voor Wageningen goede mogelijkheden om via het internationale programma gericht op de ontwikkelingslanden specifieke voortgezette beroepsopleidingen te creëren. Voorts zullen de eerste graads lerarenopleidingen voor de beroepsgerichte vakken hun plaats in de tweede fase vinden. Ten slotte zou moeten worden nagegaan welke gespecialiseerde beroepsopleidingen in een tweede fase ontwikkeld kunnen worden in samenwerking met het agrarisch bedrijfsleven. Men kan hier denken aan vormen van contractonderwijs, maar ook aan andere vormen van participatie van het bedrijfsleven. Indien alle mogelijkheden worden uitgebuit moet het mogelijk zijn om een in omvang kleine, maar in kwalitatief opzicht op hoog niveau staande tweede fase te ontwikkelen.

Het derde element in een flexibele onderwijsorganisatie wordt gevormd door het post-academisch of liever het post-

hoger onderwijs. In mijn toekomstschets heb ik getracht aan te tonen hoe belangrijk de diverse vormen van na-ervaringsonderwijs en van bij- en omscholing zijn. Ondanks de start van een geïnstitutionaliseerd post-academisch onderwijs enige jaren geleden heeft Nederland op dit gebied nog een grote achterstand op b.v. landen als de V.S., Engeland en Zweden. Deze vorm van onderwijs leent zich zeer goed voor een modulaire aanpak. Daarbij kan ten dele weer gebruik gemaakt worden van modulen uit de eerste fase. Gezien het veelal multi-disciplinaire karakter van dit onderwijs zijn hier ook uitstekende mogelijkheden van samenwerking met andere instellingen. Bovenal zou de Landbouwhogeschool op dit gebied moeten samenwerken met het hoger agrarisch onderwijs, gezien de belangrijke overlap in doelgroepen. Niet alleen bij de opzet en programmering maar ook bij de verzorging van het post-hoger onderwijs verspreid over het hele land kunnen de instellingen van hoger agrarisch onderwijs en de Landbouwhogeschool elkaar zeer goed aanvullen.

In de loop van mijn uiteenzetting heb ik enkele malen gewezen op andere relatie- en besturingspatronen zowel binnen als tussen instellingen van hoger onderwijs. In het beleid van de overheid zijn reeds belangrijke aanzetten daartoe gegeven. In de reeds genoemde HOAK-nota worden ideeën ontwikkeld over een nieuwe besturingsconceptie voor de instellingen voor hoger onderwijs. Zij komen neer op een vergroting van de autonomie van de instellingen, met name op het terrein van de inrichting van het onderwijs en de kwaliteitsbewaking. Dat schept ook nieuwe mogelijkheden tot samenwerking tussen instellingen voor hoger onderwijs, in het bijzonder tussen h.b.o. en w.o. Tot slot van mijn betoog wil ik daarom wat nader ingaan op de relatie hoger agrarisch onderwijs en de Landbouwhogeschool.

Ondanks vele beleidsnota's, adviezen en rapporten van commissies in de afgelopen jaren die de samenhang en samenwerking in het hoger landbouwonderwijs op het oog hebben is er op dit gebied nog niet veel gerealiseerd. Verbreding en differentiatie van de eerste fase aan de Landbouwhogeschool met een daaraan aangepaste onderwijsorganisatie zouden die samenwerking wel eens een stuk dichterbij kunnen brengen. Immers ook de scholen voor hoger agrarisch onderwijs zullen hun onderwijsorganisatie aan de nieuwe omstandigheden aanpassen. Beide systemen zullen veel meer complementair zijn ten opzichte van elkaar dan in de huidige situatie. Dat betekent ook dat bepaalde programma-onderdelen, onderwijselementen of modulen uitwisselbaar zijn en dat sommige dossierdiploma's in de beide onderwijsvormen een grote gelijkenis zullen vertonen. De eindniveaus van de eerste fase opleidingen in beide (sub)systemen zullen meer naar elkaar toegroeien, zeker als de vooropleiding voor het hoger agrarisch onderwijs zwaarder wordt als gevolg van de invoering van het nieuwe lyceum. Als de grenzen van studierichtingen vervagen en het zelfs niet onmogelijk is dat als gevolg daarvan en van de invoering van het puntensysteem de propaedeuse zal verdwijnen, hoeven er door de Hogeschoolraad in Wageningen ook geen besluiten meer te worden genomen met betrekking tot een wetenschappelijke propaedeuse in Friesland of waar dan ook. Het onderwijsaanbod van de hogere agrarische scholen zal ten dele zelf in dergelijke programma's kunnen voorzien en ten dele kunnen ze via de uitwisselbaarheid van onderwijsmodulen worden betrokken van de Landbouwhogeschool. Op deze wijze wordt niet alleen een optimale aanvulling van elkaars programma's verkregen maar krijgen ook de studenten, indien zij dit wensen, de gelegenheid om op verschillende plaatsen met hun opleiding te starten, die ze na verloop van tijd aan een bepaalde

instelling van hoger landbouwonderwijs kunnen vervolgen met medeneming van hun reeds behaalde studiepunten. Gezien het huidige beleid van samenwerking tussen en concentratie van het hoger agrarisch onderwijs alsmede van samenwerking tussen de Landbouwhogeschool en het hoger agrarisch onderwijs is het te verwachten dat de minister van Landbouw en Visserij een dergelijke ontwikkeling krachtig zal steunen.